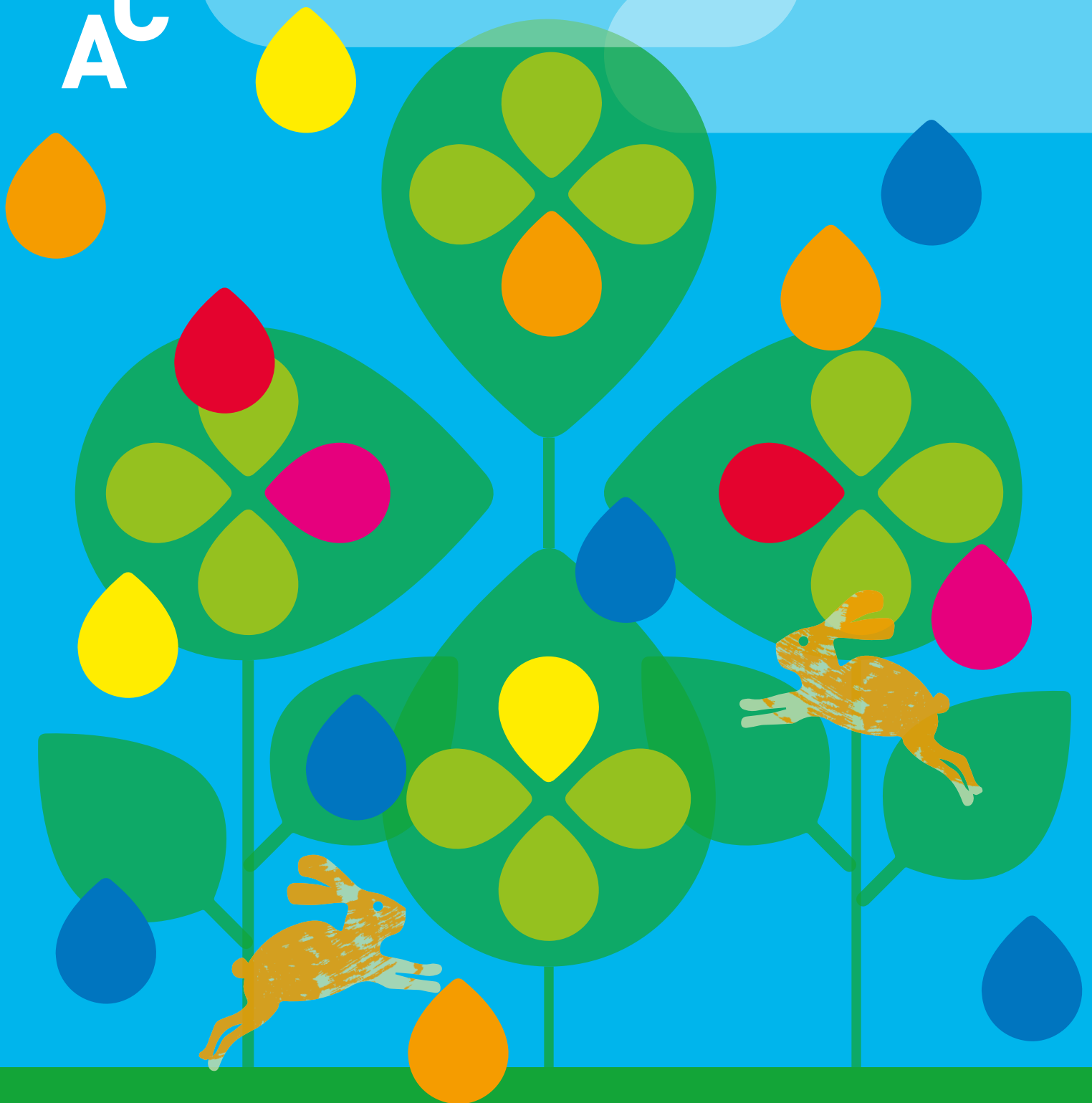
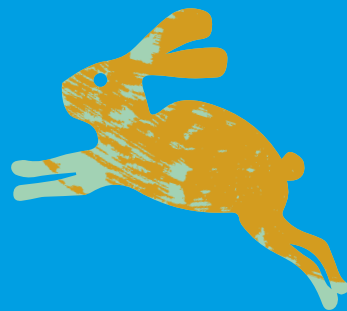
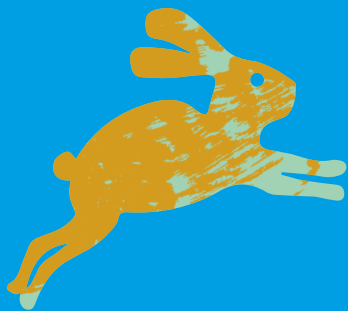

K^L
AC

**De stem van het kind in het culturele
leerecosysteem:
naar een bottom-up benadering van
cultuureducatie in het basisonderwijs**

‘Door iets te maken
leer je iets over jezelf,
over wat je zelf leuk
vindt om te doen.’

DE STEM VAN HET KIND IN HET CULTURELE LEERECOSYSTEEM: NAAR EEN BOTTOM-UP BENADERING VAN CULTUUREDUCATIE IN HET BASISONDERWIJS

Iedere leerling verdient de kans om zich cultureel te ontwikkelen op een manier die aansluit bij diens behoeften en interesses. Maar hoe zorg je ervoor dat cultuuronderwijs echt aansluit bij wat leerlingen nodig hebben en *willen* leren? We praten vaak over wat leerlingen moeten leren, maar weinig met leerlingen over wat ze willen leren. Denken in leerecosystemen biedt handvatten dit te doorbreken en zet juist de ontwikkelbehoefte van de lerende centraal. Dit vanuit de veronderstelling dat meer zeggenschap van leerlingen leidt tot rijker cultuuronderwijs en andere inzichten. Dit artikel verkent hoe we hun stem centraal kunnen stellen om een inspirerend en inclusief onderwijsaanbod te creëren. Het is een kleinschalig experiment dat mogelijk de opmaat kan zijn voor verdiepend onderzoek.

Ook in het LKCA-onderzoek 'Versterken wat er al is' was een van de aanbevelingen voor een vervolg: neem het individu meer in acht. Het systeem staat tenslotte in dienst van het individu, in dit geval de leerling. De interactie met de leerling is misschien wel het belangrijkste. En daarom zoeken we die interactie op en zetten we de wens van de leerling centraal, zodat we meer zicht krijgen op de culturele ontwikkelbehoefte van de leerling zelf.

Aanpak

Een belangrijke vraag is hoe we ervoor kunnen zorgen dat het cultuuronderwijs recht doet aan de wens van het kind. Wat willen kinderen leren, en hoe zien zij hun eigen rol in het vormgeven van het cultuuronderwijs? Door kinderen actiever te betrekken, zetten we een belangrijke stap naar een toekomst waarin cultuuronderwijs nog meer van betekenis wordt voor leerlingen in het basisonderwijs. Dat is ook een wens van de gemeente en schoolbesturen in Noordenveld. Deze partijen werken al jaren samen (via CEN) om gelijke kansen aan cultuurdeelname voor kinderen binnen de gemeente te realiseren. De basis van deze samenwerking is een door de scholen zelf opgezet cultuurmenu, waarmee alle leerlingen in de gemeente hetzelfde culturele aanbod krijgen. Binnen deze samenwerking zijn de leerlingen echter nog geen actieve actoren die meedenken. Daarmee blijft de vraag: in hoeverre sluit het aanbod aan bij hun interesses en leefwerelden?

In Noordenveld bekijken we hoe leerlingen meer invloed kunnen krijgen op het aanbod en de inrichting van cultuuronderwijs en hoe zij hun behoefte aan kunst en cultuur op school verwoorden. In vier leerlingenraden hebben we een uur gewerkt aan een woordweb om de wensen en behoeften van leerlingen zichtbaar te maken. Het gaat hier om een momentopname: leerlingen hebben geen voorbeelden of context meegekregen,

zodat we louter vanuit hun belevingswereld werken. Door in gesprek te gaan met leerlingen van leerlingraden en hun ideeën te verzamelen, ontdekken we niet alleen wat hen inspireert en wat ze willen leren, maar ook hoe ze dat willen doen en of het huidige aanbod bijdraagt aan hun culturele ontwikkelbehoefte. Het maakt de ideeën van leerlingen over cultuuronderwijs expliciet en inzichtelijk. De uitkomsten zijn vervolgens vergeleken en worden beschrijvend weergegeven in dit artikel.

Dit artikel geeft via de stem van het kind andere woorden aan wat kunst en cultuur voor hen is en hoe ze dit in het onderwijs willen beleven en hoe ze erover willen leren. Daarmee kijken we naar de volgende twee vragen:

- Sluit het huidige cultuureducatieaanbod aan bij de wens van leerlingen en op welke wijze kunnen we leerlingen een stem geven bij het vormgeven van dit aanbod?
- Hoe verwoorden leerlingen kunst en cultuur en hun behoefte aan culturele ontwikkeling?

De aanloop

Verdeeld over drie dagen verzamelen we data op vier verschillende basisscholen. Vanuit station Assen nemen we de bus naar Norg, vanwaar we nog een half uur moeten lopen naar Westervelde. Eenmaal aangekomen bij de basisschool in Westervelde worden we hartelijk ontvangen door de docenten, conciërge en directeur. Het verhaal in Roden is vergelijkbaar, maar iets minder pittoresk. Het dorp is tenslotte een maatje groter, met als voordeel dat de bus deze keer vrijwel voor de deur van de basisschool stopt.

De opzet is simpel en hetzelfde op de vier scholen. Aan de hand van zes vragen maken we een woordweb over het cultuuronderwijs op school. Om de opdracht toegankelijker te maken, krijgen leerlingen ook de mogelijkheid om te tekenen. We hebben het over wat kunst en cultuur is, wat ze met kunst en cultuur op school doen, wat ze daar leuk en minder leuk aan vinden, wat ze willen leren, of ze kunst en cultuur belangrijk vinden én hoe de ideale les eruit zou zien. Vragen die overwegend positief worden ontvangen, maar niet bij iedereen meteen tot de verbeelding spreken.

Kunst en cultuur, wat is dat eigenlijk?

Een vraag die menig kunst- en cultuurliefhebber ook op latere leeftijd doet duizelen. Want wat bestempelen we eigenlijk allemaal als kunst en cultuur in het onderwijs? De leerlingen van de vier basisscholen doen alvast een duit in het zakje. Conclusie? Héél erg veel. Al is het niet voor iedereen gemakkelijk om te benoemen. We kijken dan ook eerst rond in het klaslokaal: wat zien we daar allemaal aan kunst? Projecten die zijn gemaakt tijdens handvaardigheid, tekeningen, schilderijen of muziek die aan staat op de achtergrond: het helpt de leerlingen om verder te fantaseren. En ook andere kunstwerken in en rond de school spreken tot de verbeelding. Daarnaast worden voornamelijk voorbeelden aangehaald die vers in het geheugen liggen: een film die recent is gekeken of een project dat vorige week is afgerond.

Het is interessant dat leerlingen vooral op abstract niveau over kunst en cultuur denken en juist concrete uitingen lastig weten te benoemen. Na even nadenken komen antwoorden als schilderen, naaien en fotografie naar boven en ook koken, natuur en techniek moeten we volgens de leerlingen onder kunst en cultuur scharen. Maar ze lijken gemakkelijker op een diepere betekenis van kunst en cultuur te komen. Ook zien leerlingen diverse kunstvormen niet als zodanig. Zo worden disciplines als film en dans door de meesten niet als kunstvorm gezien. Al zijn leerlingen ook geneigd hun mening bij te stellen als we doorpraten. Een leerling verwoordt het dan ook treffend: *"Het is aan jezelf om te bepalen wat kunst is."* Een ander zegt al snel: *"Alles is kunst, de wereld is kunst!"*, waarmee de leerling aangeeft hoe breed en divers kunst en cultuur wordt ervaren.

De term 'cultuur' spreekt minder tot de verbeelding en is voor de leerlingen lastiger onder woorden te brengen dan 'kunst'. Een enkeling heeft het over 'de cultuur van andere landen' en 'de dingen die ze op plekken eten'. (Een opmerking die gepaard gaat met de vraag of ik kroketten bij me heb.)

Zelf doen!

Een blik op het cultuurmenu dat in de gemeente Noordenveld wordt aangeboden laat een grote variëteit aan culturele activiteiten zien. Er ligt een 'basispakket' dat alle scholen in de gemeente afnemen en dat is afgestemd op alle leerjaren (groep 1 t/m 8). Het menu wordt gekenmerkt door kwaliteit (professionele aanbieders), samenhang (leerlijnen), diversiteit (alle kunstdisciplines en erfgoed komen aan bod) en een verbinding met de lokale culturele omgeving. Daarin zijn diverse disciplines, zoals muziek, erfgoed, creatieve taal en dans, opgenomen. Ook zijn scholen vrij om eigen accenten aan te brengen.

Wanneer we de leerlingen bevragen op welke culturele activiteiten ze allemaal op school hebben gehad en wat ze daar wel of niet leuk aan vonden, valt op dat het zelf beoefenen er positief uitspringt. Het zelf maken, zingen en dansen wordt opvallend veel vaker aangehaald en ook een stuk positiever ontvangen dan bijvoorbeeld een museumbezoek. De leerlingen geven aan daar meer van te leren en ergens beter in te willen worden. Zo zouden ze graag nieuwe technieken leren van diverse kunstdisciplines. En dat willen ze niet zonder reden. Zoals een leerling het mooi verwoordt: *"Door iets te maken leer je iets over jezelf, over wat je zelf leuk vindt om te doen."* Leerlingen die minder enthousiast zijn over de kunst- en cultuurlessen zijn juist enthousiaster over bijvoorbeeld het museumbezoek (die activiteit kreeg zelfs de stempel 'cool').

Het zelf doen dus: daar ligt duidelijk het accent voor de leerlingen van deze leerlingenraden. In het 'hoe' zit echter een groter verschil. Waar de ene leerling behoefte heeft aan grotere projecten om de tanden in te zetten, wil een andere leerling juist veel

kleinere projecten om aan te werken. Waar ze het wel over eens zijn, is dat er zo veel mogelijk verschillende kunstvormen aan bod moeten komen, zodat ze 'zo veel mogelijk verschillende dingen kunnen leren'. De variatie tussen film, muziek en handvaardigheid zien de leerlingen graag zo groot mogelijk. Al moeten we bekennen: vooral dans en zang zijn bij iedereen populair.

Kwaliteit is óók volgens de leerlingen belangrijk

Kunst moet een verhaal hebben, er moet een bepaalde boodschap in zitten. Dat maakt het volgens de leerlingen beter, maar vooral ook leuker. Want wanneer er een 'slecht verhaal' achter een les of kunstwerk zit, kan dat op kritiek van de leerlingen rekenen. De kwaliteit van cultuureducatie zit hem dus veelal in het verhaal, maar ook de kunst zelf moet een 'bepaalde kwaliteit' hebben: *"Het is pas kunst als het mooi is. Het moet wel knap gemaakt zijn"*, aldus de leerlingen.

Ook degenen die lesgeven moeten volgens de leerlingen aan een aantal eisen voldoen. Het moet een goede leraar zijn die goed is in diens vak (bijvoorbeeld een leraar die goed gitaar kan spelen). Daarbij moet de leraar natuurlijk niet te streng zijn: *"Want dat hoort niet bij kunst."*

En soms is het ook niet leuk

Hoewel de kunst- en cultuurlessen over het algemeen positief worden ontvangen, op de tekenvellen staat regelmatig 'niks is saai', vragen we de leerlingen ook om kritisch te zijn op het cultuureducatieaanbod van de school. Wat vinden ze minder leuk of zelfs saai? De rode draad in de antwoorden zit voornamelijk in het beperken van de creativiteit van de leerlingen zelf. Ze zouden dan ook het liefst als autonome kunstenaar aan de slag gaan en helemaal zelf bepalen wat ze gaan maken. Niet te veel sturing en overbodige uitleg dus.

Het is echter niet eerlijk om verder enkel de positieve geluiden uit te lichten. Natuurlijk zijn er ook leerlingen die kunst en cultuur niet leuk vinden en hun tijd liever besteden aan andere vakken. Sommige onderwerpen en lessen krijgen de stempel 'saai'. Maar ook deze leerlingen begrijpen dat minder leuke lessen gegeven moeten worden. Juist omdat ze het belang inzien.

Vakoverstijgend werken

Na ongeveer dertig minuten wordt stilzitten steeds lastiger voor de leerlingen die meedenken. Het onderling gefluister wordt steeds luider en de drang naar pauze wordt groter. Toch hebben we nog een tweetal vragen die ik de leerlingen wil stellen: als jij de les zou mogen bepalen, hoe zou die er dan uitzien? Wederom fantaseren ze er op los en zien we een divers palet aan (kunstzinnige) activiteiten. De een dwaalt af naar voetbal en gamen, de ander wil leren haken en naaien. Veel leerlingen lijken opvallend goed te weten wat ze willen, en kunnen heel concreet maken hoe de ideale les eruit ziet. Van een

spreekbeurt over een film (ze hebben recentelijk Harry Potter gekeken en willen daar dolgraag over doorpraten) tot een les rondom food art. De verschillen tussen leerlingen worden wederom zichtbaar en de diversiteit aan lessen is dan ook groot. Het hoeft echter niet altijd om één les te gaan. Het mag ook een intermezzo zijn: *‘Soms moet ik mijn creativiteit even kwijt, al is het maar tien minuten. Daarna kan ik mij vaak weer goed concentreren.’*

Een kleine kunst- en cultuursnack is dus een welkome afwisseling. Kunst en cultuur hoeft echter niet enkel tussen de lessen door of als afzonderlijk thema aan bod te komen, maar mag van een aantal leerlingen ook *tijdens* de andere vakken ingezet worden. Door de verbinding te zoeken met basisvakken zoals rekenen en taal worden ook deze lessen interessanter. En tot slot: maak ook de verbinding met sport en bewegen. Een voorstel dat door de leerlingen met open armen wordt ontvangen. In het woordweb komen we regelmatig woorden als ‘meer bewegen’ of ‘sport’ in kapitalen tegen, die kracht worden bijgezet met uitroeptekens.

Kunst en cultuur is belangrijk en meedenken is dat ook

Tijd voor de afrondende vragen. De leerlingen geven, op een enkeling na, mee dat ze het belangrijk vinden dat hun stem wordt gehoord. Ze willen graag meedenken over het aanbod en dan het gevoel hebben dat hun mening ook daadwerkelijk telt. Dat is niet iets waar de scholen nu in voorzien: leerlingen hebben tot dusver niet de kans mee te denken in het cultuureducatieveaanbod. Het aanbod en de activiteiten worden wel geëvalueerd, maar daarbij worden geen vragen aan leerlingen gesteld. Ruimte voor verbetering, vinden de leerlingen.

En dat meedenken, dat doen ze extra graag specifiek over kunst en cultuur. Want kunst en cultuur is belangrijk, is het unanieme besluit. Zelfs de leerlingen die cultuureducatie ‘saai’ of kunst ‘lelijk’ vinden en hun tijd liever aan bijvoorbeeld sport besteden, stellen dat kunst en cultuur van belang is. De redenen die ze daarvoor opvoeren zijn divers: je leert iets over jezelf, het verleden en over de wereld. Ook vinden leerlingen de lessen over kunst en cultuur ‘leerzaam’, worden ze er ‘rustig’ van en is het ‘goed voor je ontwikkeling’. En ook niet onbelangrijk: *“Je maakt simpelweg plezier!”*

“Dat je leert inzien waarom kunst wordt gemaakt en dat je daardoor misschien met een andere kijk in het leven komt te staan.”

Tot slot

Kortom: leerlingen benadrukken het belang van 'zelf doen', variatie in kunstvormen, en ruimte voor creativiteit. Elementen die het cultuureducatieaanbod in Noordenveld heeft, maar die op verschillende aspecten ook versterkt kunnen worden. Door bijvoorbeeld meer vrije ruimte in te passen, kan creativiteit de vrije loop krijgen. De antwoorden in het woordweb geven ook inzicht in hoe leerlingen hun stem willen laten horen en welke culturele activiteiten zij belangrijk vinden. De methode die we hebben ingezet is in ieder geval een goede gesprekstarter om leerlingen te betrekken. De vraag resoneert echter of het iets had uitgemaakt als de leerlingen wél meer voorkennis en voorbeelden hadden gehad.

En natuurlijk smaakt ook dit naar meer. Ook omdat je deze resultaten in de context van de vier betrokken scholen moet plaatsen. Noordenveld heeft in vergelijking met een stedelijke gemeente relatief weinig culturele voorzieningen. Hoewel Assen en Groningen dichtbij zijn, liggen de meeste culturele voorzieningen niet om de hoek. Zouden leerlingen uit bijvoorbeeld Deventer of Eindhoven evenveel nadruk leggen op het zelf maken als de leerlingen uit Noordenveld? Het geeft stof tot nadenken én aanleiding voor een vervolg voor een grootschaliger onderzoek.

Met dit artikel hopen we het bewustzijn bij ondersteuners, scholen en aanbieders te vergroten en de discussie op gang te brengen over de rol van de stem van het kind in het cultuureducatiesysteem en de waarde daarvan voor een inclusiever en passend onderwijsaanbod. Ook willen we inspireren. Scholen en ondersteuners kunnen zelf starten met het betrekken van leerlingen bij de vormgeving van cultuuronderwijs, waarbij dit artikel handvatten biedt. Het actief betrekken van leerlingen zorgt namelijk niet alleen voor een leuk gesprek en nieuwe inzichten, maar ook voor cultuuronderwijs dat relevanter en betekenisvoller wordt voor hun persoonlijke ontwikkeling.

Met dank aan

Marieke Satter (Kunst en Cultuur), Jelmer Meijers (CEN), Jaap Starke (OBS Elsakker), Trienke Bosma (CBS de Hoeksteen/CBS de Parel), Benny Nieborg (OBS de Poolster), Matthijs Welling (OBS de Marke).

COLOFON

De stem van het kind in het culturele leerecosysteem:

naar een bottom-up benadering van cultuureducatie in het basisonderwijs

Auteur

Luud Goossens

Vormgeving

Taluut, Utrecht

Met medewerking van Stichting Kunst & Cultuur (Drenthe), CEN

Met dank aan: Marieke Satter, Jelmer Meijers, Jaap Starke, Trienke Bosma, Benny Nieborg en Matthijs Welling

Uitgever

LKCA

Lange Viestraat 365

Postbus 452

3500 AL Utrecht

030 711 51 00

info@lkca.nl

www.lkca.nl

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA probeert publicaties zo toegankelijk mogelijk aan te bieden.

Neem contact met ons op bij ontoegankelijke informatie via info@lkca.nl.

©LKCA Utrecht, december 2024

